

Т. О. Павлова

*к. ю. н., доц., доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики*

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ
ІЗ ОБМІНОМ ЗАСУДЖЕНОГО ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО
(ст. 84-1 КК України)**

Після початку повномасштабної збройної агресії проти України та зростання кількості військовополонених, серед яких були й особи, що вчинили злочини, передбачені Кримінальним кодексом України, постала потреба у прийнятті нового законодавства, яке мало відповідати не лише нормам міжнародного гуманітарного права, а й створити належну правову основу для ефективного кримінального процесу притягнення таких осіб до відповідальності, а також регулювати питання їх обміну у разі досягнення відповідних домовленостей.

Правовий статус військовополонених регулюється нормами міжнародного гуманітарного права, а саме Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. (далі – Конвенція) [1]. Поняття терміну «військовополонений» передбачено пунктом 8 вказаної Конвенції, яке було запозичено вітчизняним законодавцем, а саме визначено в Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженій Наказом Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164 [2].

Далі з метою створення процедури обміну військовополонених Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, прийняли низку нормативно-правових актів. Це, зокрема, Постанова № 721 від 17.06.2022 р. «Про Порядок здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період» [3], Постанова Кабінету Міністрів України № 413 від 05.04.2022 р. «Порядок тримання військовополонених» [4], Постанова Кабінету Міністрів «Порядок здійснення передання військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення захисників України, які перебувають у полоні держави-агресора» від 12.04.2022 р. № 441 [5], Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» [6].

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено новою статтею 84-1 «Звільнення від відбування покарання у зв'язку з

прийняттям рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого» [7], якою передбачено звільнення від відбування покарання засудженого, щодо якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та яким надано згоду на проведення такого обміну. У разі якщо обмін засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора направляє такого засудженого для подальшого відбування призначеного раніше покарання. Вважаємо, що вказана назва ст. 84-1 КК України є доволі складною та не відображає повністю її зміст.

Органом, уповноваженим здійснювати звільнення від відбування покарання після прийняття рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого, є суд. Формування та затвердження списків для передачі та звільнення осіб, які перебувають у полоні, здійснює Координаційний штаб із питань поводження з військовополоненими, утворений відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 257 «Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими». Головою Координаційного штабу є начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони України [8].

Згідно з ч. 1 ст. 84-1 КК України «1. Засуджений, стосовно якого під час відбування покарання у виді виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та який надав письмову згоду на проведення такого обміну, звільняється судом від відбування призначеного покарання» [7].

Розглядаючи правову природу виду звільнення, який регламентований ст. 84-1 КК України, п. 28 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України, ч. 4 ст. 18 Кримінально-виконавчого кодексу України та іншими нормами, слід зазначити, що він не є класичним видом звільнення, які містяться у розділі XII Загальної частини чинного Кримінального кодексу України. Це спеціальний вид звільнення за ініціативою держави. Держава відмовляється від реалізації каральної функції щодо конкретної особи (наприклад, колаборантів, зрадників або військових РФ) заради виконання обов'язку щодо захисту власних громадян, а саме повернення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора.

Слід погодитися з О. Капліною, що обмін є не стільки передачею військовополоненого країні-агресору, скільки можливістю повернути громадян України додому, що в ієрархії цінностей для держави є найбільш важливим, ніж притягнення до кримінальної відповідальності військовополоненого

підозрюваного, обвинуваченого, навіть за умови, що вони вчинили на території України воєнні злочини [9].

Отже, вважаємо, що положення ст. 84-1 КК України застосовується до спеціального суб'єкта, зазвичай – військовополоненого країни-агресора, є міжгалузевим інститутом, який регламентований нормами міжнародного гуманітарного права та норми кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства України тощо, а також пов'язаний з державною доцільністю.

Література:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Конвенція ООН від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

2. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена Наказом Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#n1359>

3. Про Порядок здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період: Постанова Кабінету Міністрів від 17.06.2022 р. № 721 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-zdijsnennya-zahodiv-shchodo-povodzhennya-z-vijskovopoloneni-v-osoblivij-period-i170622-721>

4. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text>

5. Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 р. № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-%D0%BF#Text>

6. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених: Закон України від 28.07.2022 р. № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#n6>

7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

8. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-п#Text>

9. Капліна О. Як обміняти військовополоненого армії РФ, якщо його підозрюють у скоєнні воєнних злочинів? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-obminiaty-viyskovopolonenoho-armii-rf-iaakshcho-yoho-pidozriuiut-u-skoienni-voiennykh-zlochyniv/>